

Pasja, wiedza, umiejętności i kompetencje społeczne, czyli o potencjale akademickiej edukacji przyrodniczo-leśnej

Magdalena Frączek

Abstrakt. Uczelnie leśne kształcą przyszłe kadry, przede wszystkim dla Lasów Państwowych, ale także dla parków narodowych oraz różnych instytucji i organizacji związanych ze środowiskiem przyrodniczym. W 1999 roku do programu studiów leśnych w Krakowie wprowadzono przedmiot edukacja przyrodniczo-leśna. Od tego czasu dynamicznie zmieniło się podejście do realizacji kształcenia w tej dziedzinie. Wykłady uzupełniono ćwiczeniami projektowymi i praktycznymi warsztatami terenowymi. Studenci biorą udział w różnego rodzaju projektach edukacyjnych, z dużymi sukcesami prowadzą zróżnicowane zajęcia dla dzieci, młodzieży i dorosłych, w tym dzieci niepełnosprawnych. Współpracują z placówkami edukacji formalnej (przedszkola, szkoły), parkami narodowymi, NGO-sami i Lasami Państwowymi. Studenci w ramach zajęć z edukacji zdobywają nie tylko wiedzę i umiejętności, ale przede wszystkim także potrzebne w przyszłej pracy i w życiu kompetencje społeczne. Na Wydziale Leśnym w Krakowie działają z dużym powodzeniem Studia Podyplomowe „Edukacja Przyrodniczo-Leśna”, kształcąc edukatorów z całej Polski.

Słowa kluczowe: studia leśne, edukacja przyrodniczo-leśna, kompetencje społeczne, studia podyplomowe

Abstract. Passion, knowledge, skills and social competence - few words about potential of nature and forest education on the Faculty of Forestry. Future employees for the State Forest, national parks, government institutions and other nongovernmental organizations working to protect the environment are educated on the Faculty of Forestry. In 1999 the program of forestry studies in Krakow has been enhanced with the subject of nature and forest education. Since that time, the approach of the implementation of learning in this field has changed dynamically. Lectures were supplemented by design classes and open-air workshops. Students take part in various educational projects. With a great success they conduct various activities for children, youth and adults, what is more, including disabled children. They cooperate with institutions of formal education (preschools, schools), national parks, nongovernmental organizations and the State Forests. Students in the education classes gain not only knowledge and skills, but above all, much-needed in the future work and in the life, social skills. The postgraduate studies „Nature and Forest Education” are implemented with a big success at the Faculty of Forestry in Krakow. Educators from all over Poland are trained here.

Keywords: forestry studies, nature and forest education, social skills, postgraduate studies

Wstęp

Na Wydziale Leśnym Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie od ponad sześćdziesięciu lat kształcą się leśników – przyszłe kadry dla Lasów Państwowych (LP), parków narodowych i instytucji zajmujących się działalnością związaną z szeroko pojętym środowiskiem przyrodniczym – jego zarządzaniem i ochroną. W ostatnich latach coraz więcej absolwentów znajduje też zatrudnienie w różnego rodzaju organizacjach pozarządowych lub zakłada własne firmy skierowane często na działalność o charakterze edukacyjnym. Studia wyposażają absolwentów w bogatą wiedzę na temat środowiska przyrodniczego, fauny, flory, przyrody nieożywionej, zrównoważonej gospodarki leśnej, zagadnień technicznych i inżynierskich. Studenci nabywają rozległą wiedzę i umiejętności, ale na niewielu przedmiotach obligatoryjnych kształcą w odpowiednim stopniu kompetencje społeczne. A to właśnie rozwinięte kompetencje społeczne, obok kwalifikacji zawodowych, są najbardziej pożądaną cechą przez przyszłych potencjalnych pracodawców (Budnikowski i in. 2012).

Akademicka edukacja przyrodniczo-leśna w ramach kursów obligatoryjnych

Na studiach leśnych w Krakowie w 1999 r. wprowadzono obligatoryjny kurs „Edukacja ochrony przyrody”. Był realizowany w trybie studiów jednolitych, tylko dla specjalności Ochrona Zasobów Leśnych. Od samego początku, choć kurs miał charakter metod podających, czyli wykładów, były one urozmaicane wykładami konwersatoryjnymi i prowadzonymi w ramach wykładów wycieczkami terenowymi do parków narodowych i obiektów edukacyjnych LP. W 2002 r. przedmiot zyskał nową nazwę „Edukacja przyrodniczo-leśna”, a od 2009 r., po wprowadzeniu systemu studiów dwustopniowych, jest realizowany na wszystkich specjalnościach (na studiach dziennych i niestacjonarnych). System metod podających został uzupełniony o ćwiczenia projektowe (kameralne) i ćwiczenia terenowe, czyli naukę przez doświadczenie z aktywnym udziałem studentów. W trakcie zajęć studenci mają możliwość kształtowania kompetencji kluczowych, na które składają się wiedza, umiejętności i kompetencje społeczne, tak bardzo przydatne w pracy, nie tylko edukatorów leśnych, ale także leśników, którzy często na kierowniczych stanowiskach muszą zmierzyć się z problemami pracy z ludźmi, a nie tylko z lasem. Jak zatem zmieniły się w ostatnich latach studia leśne w tej dziedzinie? Na wielu przedmiotach nadal obowiązuje standard wykładu, pracy z tekstem, prezentacji multimedialnej. W ramach kursu edukacja przyrodniczo-leśna wprowadzono przede wszystkim aktywizujące metody nauczania z dużym zaangażowaniem studentów, dzięki którym kreuje się umiejętności praktyczne, postawy i cechy personalne. Studenci na ćwiczeniach projektowych dowiadują się i mogą przećwiczyć w praktyce jakie reguły działają w procesach grupowych, jak doskonalić wystąpienia publiczne, jak przygotować dobre merytorycznie i ciekawe pomoce dydaktyczne (fot. 1).

Wykonanie prototypów pomocy edukacyjnych, gier dydaktycznych i scenariuszy zajęć edukacji leśnej, a potem zastosowanie ich podczas prowadzonych przez studentów zajęć z dziećmi stawia tak prowadzoną dydaktykę na wysokim poziomie. Zajęcia kameralne odbywają się w formie warsztatowej, w niewielkich kilkunastoosobowych grupach.

Fot. 1. Procesy grupowe i relacje interpersonalne – warsztaty (fot. M. Frączek)

Photo 1. Group processes and interpersonal relations – workshops

Doskonałym uzupełnieniem są zajęcia terenowe, w ramach których studenci realizują różne projekty edukacyjne. W 2010 r. zainicjowany został program „Lasy dla przedszkolaków” (Frączek 2012), a w kolejnym roku „Lasy dla uczniów” (Frączek, Hędrzak 2013). Regularna współpraca z 10 krakowskimi przedszkolami i 4 szkołami owocuje co roku udziałem kilkudziesięciu studentów w warsztatach kameralnych i terenowych, które są przez nich przygotowane i prowadzone dla przedszkolaków i uczniów. Przez 5 lat w tych projektach wzięło udział ponad dwustu studentów, ok. 600 przedszkolaków i ok. 300 uczniów. Część warsztatów dla dzieci odbywa się w plenerze, z wykorzystaniem terenów Lasów Państwowych i lasów miejskich. Dla dzieci uczestniczących w leśnych warsztatach to nauka przez doświadczenie i niwelowanie deficytu kontaktu z naturą (fot. 2).

Fot. 2. Studenci prowadzą warsztaty terenowe dla dzieci (fot. A. Piotrowska)

Photo 2. Students conduct open-air workshops for children

Dla studentów to przede wszystkim rozwijanie umiejętności osobowych takich jak: odpowiedzialność, zaangażowanie, otwartość na uczenie się i stały rozwój, samodzielność, umiejętność pracy pod presją czasu, elastyczność i zdolność do adaptacji, umiejętność podejmowania decyzji i empatia. Doskonałą również umiejętności interpersonalne: umiejętność efektywnego komunikowania się, umiejętność pracy w zespole, umiejętności negocjacyjne oraz radzenie sobie w sytuacjach trudnych wychowawczo.

Inny rodzaj aktywnych zajęć w terenie to poznawanie działań edukacyjnych realizowanych przez małopolskie parki narodowe. Warsztaty odbywają się w Ojcowskim PN – tam studenci, wcielając się w różne grupy odbiorców edukacji, mogą w praktyczny sposób poznać formy i metody, które na co dzień zawodowi edukatorzy realizują w swoich parkach. Podobnie w Magurskim PN pracownicy edukacji dzielą się swoim doświadczeniem ze studentami, a młodzi leśnicy poznają tajniki aktywnych metod pracy z dziećmi, młodzieżą czy dorosłymi. W Tatrzańskim PN dowiadują się jak można wykorzystać wolontariat w działaniach edukacyjnych, jak dostosować obiekty edukacyjne do osób niepełnosprawnych i jakie prowadzić działania edukacyjne, by podnieść świadomość społeczeństwa w zakresie ochrony przyrody. W zamian studenci od kilku lat organizują akcję „Studenci dla parków narodowych” zbierając, w trakcie lub na zakończenie zajęć, odpady pozostawione tam przez nieodpowiedzialnych turystów (fot. 3).

Fot. 3. Projekt edukacyjny „Studenci dla parków narodowych” (fot. M. Frączek)
Photo 3. Educational project – „Students for National Parks”

Szkolenia, projekty i duże imprezy edukacyjne

W programie studiów zakres godzinowy przeznaczony na obligatoryjny kurs edukacji przyrodniczo-leśnej jest ograniczony do kilku godzin wykładów i kilkunastu godzin zajęć praktycznych. Dlatego z inicjatywy studentów odbywają się na Wydziale Leśnym dodatkowe szkolenia prowadzone przez członków Stowarzyszenia Edukatorów Leśnych (SEL) i innych specjalistów z dziedziny edukacji przyrodniczej lub zagadnień około edukacyjnych. Mają charakter warsztatów i służą do poszerzenia wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju, nawiązywania nowych kontaktów i inspirowania młodych adeptów leśnictwa do podejmowania własnych działań w tej dziedzinie. Współpraca z różnymi podmiotami to dodatkowo poszerzanie możliwości kształtowania kompetencji kluczowych u studentów leśnictwa. Dla usystematyzowania tych działań działa Sekcja Edukacji Leśnej, najmłodsza sekcja Koła Naukowego Leśników. Jej członkowie z wielkim zaangażowaniem i pasją włączają się w różne działania prospołeczne. Są wolontariuszami podczas dużych imprez edukacyjnych takich jak organizowana od 5 lat na Wydziale Leśnym Małopolska Noc Naukowców czy odbywający się corocznie Festiwal Nauki na Rynku Głównym w Krakowie (fot. 4).

Fot. 4. Festiwal Nauki w Krakowie (fot. Z. Kot-Malinowska)
Photo 4. The Festival of Science in Krakow

Studenci i doktoranci przygotowują prelekcje, prowadzą warsztaty dla różnych grup odbiorców, edukują na stoiskach, prowadzą konkursy i gry dydaktyczne. To duże wyzwanie organizacyjne i doskonała okazja do sprawdzenia się w roli edukatora. W 2015 r. studenci promowali najnowszy projekt edukacyjny małopolskich parków narodowych „Przyjaciel Parku Narodowego” prowadząc zajęcia w krakowskich szkołach podstawowych i aktywnie uczestni-

cząc w pikniku rodzinnym z okazji Dnia Ziemi w Parku Jordana w Krakowie. Imprezę odwiedziło blisko 4 tysiące osób, a studenci mogli logistycznie i merytorycznie doświadczyć działań edukacyjnych w trakcie dużej, masowej imprezy (<http://przyjacielpn.pl/>).

Koło Naukowe Leśników współpracuje w dziedzinie edukacji leśnej społeczeństwa z organizacjami pozarządowymi. Współpraca z Fundacją Forum Rozwoju Inicjatyw Lokalnych zaowocowała w 2015 r. realizacją innowacyjnego projektu edukacyjnego „Akademia Leśnego Odkrywczy” sfinansowanego przez województwo małopolskie w ramach otwartego konkursu „Naukowe Inspiracje – Ciekawe i Kreatywne”. Celem projektu był rozwój działalności naukowej i samokształceniowej studentów z Koła Naukowego Leśników, a jego realizacja przyczyniła się do popularyzacji działań prowadzonych przez KNL w zakresie edukacji leśnej społeczeństwa. Projekt rozpoczęło szkolenie edukacyjne dla studentów. W trakcie szkolenia prowadzonego przez specjalistów z dziedziny edukacji leśnej oraz niepełnosprawności studenci poznawali m.in. formy i metody edukacji leśnej dzieci i osób niepełnosprawnych i nabywali praktyczne umiejętności pracy z osobami niepełnosprawnymi, ze szczególnym zwróceniem uwagi na specyfikę pracy w dziećmi niewidomyi. Przeszkoleni wolontariusze Akademii Leśnego Odkrywczy przeprowadzili warsztaty terenowe i kameralne dla 50 dzieci z małopolskich szkół, w tym 20 dzieci niewidomych i słabowidzących (fot. 5).

Fot. 5. „Akademia Leśnego Odkrywczy” – niewidome dzieci poznają las (fot. P. Pacanowski)
Photo 5. „Academy of Forest Explorer” – blind children learn about forest

Scenariusze zajęć i pomoce były specjalnie przygotowane przez studentów dla uczniów z dysfunkcją wzroku, zarówno w terenie, jak i w pracowni edukacyjnej na Wydziale Leśnym. Zastosowane metody aktywizujące zmysł dotyku i węchu to innowacja pedagogiczna polega-

jąca na poznawaniu polisensorycznym. Zdobyta wiedza i umiejętności dotyczące orientacji w przestrzeni osób niewidomych są przydatne nie tylko w działaniach edukacyjnych, ale również w codziennym życiu w społeczeństwie.

Studia Podyplomowe „Edukacja Przyrodniczo-Leśna”

Edukacja przyrodniczo-leśna jest realizowana również na trzecim stopniu edukacji akademickiej. W 2014 r. powstały studia podyplomowe, które mają charakter ogólnopolski i przeznaczone są dla absolwentów leśnictwa i innych kierunków przyrodniczych, edukatorów z LP, parków narodowych i parków krajobrazowych oraz osób zainteresowanych edukacją przyrodniczo-leśną, posiadających wykształcenie wyższe magisterskie, inżynierskie lub licencjackie. Mają na celu przygotowanie słuchaczy do efektywnej pracy w zakresie edukacji przyrodniczo-leśnej w oparciu o najbardziej aktualną wiedzę przekazywaną przez najlepszych specjalistów w tej dziedzinie. Wykłady i zajęcia praktyczne prowadzone są przez: pracowników naukowych wyższych uczelni (UR, UW, SGGW, UJ), edukatorów SEL, specjalistów z LP i parków narodowych oraz innych instytucji i organizacji pozarządowych związanych z działalnością edukacyjną. Program wypełniony przede wszystkim zajęciami praktycznymi ma wyposażyć słuchaczy w umiejętności i kompetencje społeczne niezbędne do pracy edukatora. W trakcie studiów uczestnicy poznają: problematykę edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju w Polsce i Europie, optymalne formy kształcenia i wychowania, możliwości pracy z różnymi grupami odbiorców, wykorzystanie sprawdzonych i nowoczesnych metod oraz narzędzi w edukacji przyrodniczej, dobre i bezpieczne organizowanie pracy i urządzanie atrakcyjnej bazy dydaktycznej. W programie ujętym w 9 modułach tematycznych znajdują się zagadnienia, które w edukacji są nowatorskie takie, jak: grywalizacja, storrytelling, pedagogika przeżyć, neurodydaktyka czy dynamika ekspozycji (<http://les.ur.krakow.pl/>). To zagadnienia, które dotychczas funkcjonowały w innych dziedzinach, ale doskonale nadają się do wykorzystania w nowoczesnym procesie dydaktycznym. Program wychodzi naprzeciw założeniom opracowanego w LP profilu kompetencyjnego edukatora leśnego.

Podsumowanie

Program kursu edukacja przyrodniczo-leśna na studiach leśnych w Krakowie jest realizowany zgodnie z postulatami konieczności wdrażania takiej formy doskonalenia zawodowego w środowisku leśników oraz wymogami nowoczesnego procesu dydaktycznego i przygotowaniem studentów do pracy edukatora. Program w sposób nowoczesny, skuteczny i bezpieczny realizuje najlepsze formy edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju, skierowane do wszystkich potencjalnych grup odbiorców. Praca edukatora wymaga przede wszystkim wykształcenia kompetencji kluczowych, dlatego w programie studiów uwzględniono wiele aspektów kształtowania takich kompetencji i przygotowania absolwentów do pracy z ludźmi. W programie ograniczono wykłady na rzecz praktycznej formy przekazywania wiedzy, jaką są warsztaty i ćwiczenia projektowe. Przewidziano również warsztaty terenowe oraz wycieczki do instytucji, które realizują edukację przyrodniczo-leśną w praktyce. Priorytet postawiono na naukę przez doświadczenie i wykorzystanie metod aktywnych. Zajęcia przygotowywane są zgodnie ze współczesnymi teoriami (Gardner 1999) dotyczącymi kształcenia osób dorosłych – zróżnicowane formy działań umożliwiają pełniejsze poznanie zagadnień (wiedza) oraz ćwiczenie konkretnych umiejętności. Zastosowano również innowacyjne sposoby oceniania efektów kształ-

cenia – m.in. elementy oceniania kształtującego, stawiającego na rozwój umiejętności i postaw słuchacza, a nie jedynie ocenę jego wiedzy teoretycznej. Sposób oceniania realizowany jest głównie poprzez demonstrację praktycznych umiejętności i zaangażowanie w dyskusję.

Takie kształcenie na poziomie akademickim odpowiada na zapotrzebowanie rynku pracy, w którym umiejętności interpersonalne takie, jak: umiejętność efektywnego komunikowania się, umiejętność pracy w zespole, umiejętność pracy z osobami pochodzącymi z różnych środowisk stanowią najważniejszy element w ocenie potencjalnego pracownika. Formy pracy dostosowano tak, aby kształtować kompetencje najczęściej wskazywane przez pracodawców jako pożądane.

Wszystkie dodatkowe, często wolontariackie działania edukacyjne, podejmowane przez studentów i doktorantów to efekt ich zaangażowania i chęć zdobycia, jeszcze w czasie studiów leśnych, jak najbogatszego doświadczenia podnoszącego ich kwalifikacje zawodowe. Połączenie różnych elementów procesu dydaktycznego z pasją młodych ludzi daje efekty kształcenia na odpowiednim, wysokim poziomie.

Literatura

- Budnikowski A., Dąbrowski D., Gąsior U., Macioł S. 2012. Pracodawcy o poszukiwanych kompetencjach i kwalifikacjach absolwentów uczelni. E-mentor nr 4 (46). Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych. Warszawa.
- Frączek M. 2012. Studenci prowadzą leśne warsztaty dla przedszkolaków – kto kogo uczy? Stud. i Mat. CEPL, Rogów 32 (3): 144-151.
- Frączek M., Hędrzak M. 2013. Edukacja plenerowa dzieci z terenu miasta Krakowa - efekty i perspektywy rozwoju projektu „Lasy dla przedszkolaków”. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 34 (1): 31-38.
- Gardner H. 2009. Inteligencje wielorakie. Wydawnictwo MT Biznes.
- <http://les.ur.krakow.pl/epl>
- <http://www.alcedu.pl/>
- <http://przyjacielpn.pl/>

Magdalena Frączek

Wydział Leśny UR w Krakowie
Zakład Bioróżnorodności Leśnej
rlfracze@cyf-kr.edu.pl